

дачем студентських вправ, проєктних пропозицій, рівень яких не завжди дає йому змогу вести на належному рівні професійний діалог зі своїми підопіченими.

У навчальній програмі з архітектурного проєктування передбачено певну попередню професійну обізнаність студента з основами теорії формоутворення, причому не стільки в “слуховому варіанті”, скільки в активному режимі засвоєння їх через зображувальні формалізовані засоби. Однак невеликий за обсягом теоретичний курс основ архітектури та практичний курс основ архітектурної композиції на першому році навчання не розв’язують проблеми. Тому на кафедрі теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв було вирішено створити навчальний курс архітектурно-графічної пропедевтики.

На підставі ознайомлення з практикою професійної підготовки у провідних художніх і архітектурних навчальних закладах, а також з урахуванням власного досвіду з цього питання у 1990 році на першому курсі архітектурного факультету УАМ нами було введено експериментальну дисципліну, що поєднувала в собі елементи малюнка, живопису, площинно-графічного моделювання, креслення, нарисної геометрії.

Методика викладання курсу, який названо “Формально-композиційна графіка”, базується на розробці й застосуванні особливої універсальної графічної мови, яка дозволяє візуально виражати сутність навчальних вправ з теорії формоутворення різної складності і охоплює найважливіші тематичні цикли, такі, зокрема, як “Графічна мова архітектури”, “Форма та зміст зображувальної фрази”, “Точка, лінія, пляма як засоби компо-

зиції та художньої виразності”, “Об’єктивні, символічні та абстрактні рівні осмислення і зображення форми”, “Графічні структури”, “Асоціації та образи” тощо.

До речі, слід зазначити, що сама ідея курсу не така вже й нова. Як відомо, у ВХУТЕМАСІ — одному з перших комплексних художніх навчальних закладів, де водночас вчилися архітектори-інженери (дизайнери), архітектори, живописці, скульптори, було розроблено цілу систему художньо-пропедевтичних дисциплін для всіх відділень. Впровадження її дало тоді досить ефективний якісний результат.

Робоча програма курсу “Формально-композиційна графіка” складена таким чином, щоб, починаючи буквально з перших кроків, у студента формувалося відчуття графічного моделювання форми, явища, процесу з одночасним розумінням джерел їх виникнення. Крім цього, включення названого курсу до навчального процесу переслідують ознайомлення та оволодіння існуючими різновидами графіки, вироблення уміння здійснювати відповідний вибір залежно від функціонально-образних та просторово-композиційних особливостей архітектурного завдання.

Вивчення кожної нової теми розпочинається лекцією, за допомогою якої активізується увага студентів на загальному характері проблеми. Теорія, як правило, супроводжується значною кількістю наочного ілюстративного матеріалу, частина якого — курсові роботи і вправи студентів архітектурного і творчих факультетів.

Особливе значення для сприймання першокурсниками досить складних питань теорії основ формоутворення мають “живі зразки” робіт, демонструючи які педагог

може наочно пояснювати принципи аналізу і композиційної побудови, техніку виконання, кольорові співвідношення, ступінь стилізації та ін. Конспектування здійснюється графічно-символічною мовою, що, як показує досвід, є найбільш ефективною формою засвоєння даного матеріалу і водночас неповторним зразком композиційної імпровізації студента. Після кожної лекції викладач пропонує аудиторії тези практичних вправ без деталізації змісту.

Студент сам обирає найбільш цікавий для нього аспект теми, здійснює збір, систематизацію та аналіз матеріалу, періодично консультуючись з викладачем. Таким чином поступово проявляються конкретний обсяг і зміст роботи, яка потребує дослідницької та худож-

ньо-виконавчої діяльності. При цьому спостерігається таке цікаве, мабуть, закономірне явище — поставлене самим перед собою завдання стимулює молодих людей до пошуку цікавих, нестандартних схем композиційної побудови та графічного вирішення. Інколи викладачеві доводиться навіть обмежувати обсяги обраних студентами завдань.

Попередні результати експерименту, який ще триває, дають підстави цілком впевнено твердити, що курс формально-композиційної графіки є надзвичайно важливою фаховою дисципліною, яка відчутно сприяє оволодінню основами архітектурної майстерності. Цикл лекцій і практичних вправ з цього курсу можна розглядати як перший ступінь вивчення теорії та практики архітектурного проєктування.

В.С.Мітченко,

старший викладач кафедри графіки УАМ

Вивчення національних особливостей шрифтових форм

У другому семестрі на II курсі графічного факультету Української академії мистецтва вивчаються історія шрифту в Україні та національні особливості графіки кириличного шрифту. Заняття організовані за двома напрямками: читаються лекції з історії шрифту в Україні та проводяться практичні заняття по його вивченню і сучасній інтерпретації.

Вивчення історії українського шрифту починається з ознайомлення із праслов’янською писемністю. Студенти освоюють шрифтові знаки, виявлені серед петрогліфів унікальної пам’ятки археоло-

гії в Україні — Кам’яної Могили у Північному Приазов’ї. Ці знаки можна порівняти з праслов’янським письмом типу “рисок і різів” (“Сказання про письмена чорноризя Храбра”). Проводяться паралелі між цими знаками і письмом з Біблі, острова Крит та Фінікії, що датуються II — початком I тис. до н. е. (за матеріалами книги Г.С.Гриневица “Праславянська писменность. Результати дешифровки”, М., 1993).

Велика увага приділяється особливості літери. Простежується поступовий перехід від рисункового письма (пиктографії) до літерно-

звукowego. Особливо важливо відчувати ці відзвуки рисункового письма у графемах сучасних літер ("ж", "з", "т" і т. ін.).

Другим етапом розвитку шрифту в Україні є поява кириличного і глаголичного шрифтів. Основна увага у практичній роботі приділяється кирилиці, викладається історія виникнення її. Висвітлюється роль Кирила та Мефодія (IX ст.). Простежується еволюція кириличного шрифту.

Найдавніше кириличне писання — устав. Найкращі і найдавніші зразки уставного шрифту написані у Києві (XI ст.). Вивчаються і копіюються шрифти Остромирова євангелія. Звертається увага на язичеські мотиви в оформленні буквиць. Вивчаються основні конструктивні особливості кирилиці та її принципів відмінності від латиниці. Використання шрифту не лише в книгах, а й в архітектурі, декоративно-ужитковому мистецтві. За дорученням викладача студент О.Любавін виконав індивідуальне завдання щодо систематизації шрифтових графіт Софійського собору у Києві (за матеріалами досліджень М.Висоцького), і на їх основі розробив сучасний шрифт "Графіт" — кириличне і латинське написання. Студенти реставраційного факультету вивчають і копіюють написи у Києво-Печерській лаврі, Кирилівській церкві, Володимирському соборі.

Півустав. Відмінність півустава від устава. Кращим зразком українського півустава є шрифт "Пересопницького євангелія" (XVII ст.). Проводяться практичні роботи по обмірюванню і копіюванню окремих літер та складанню з них алфавіта, який використовується для розробки сучасних українських шрифтів. Вивчаються півуставні набірні шрифти Лаврської друкарні.

Окреме заняття проводиться по вивченню зразків в'язі, які використовував Іван Федоров у виданнях, надрукованих в Україні. Розглядаються прийоми побудови слова і фрази. Вертикальні і горизонтальні лігатури, зміна в написанні наступної літери залежно від написання попередньої, варіанти заповнювання міжлітерних і внутрілітерних площин декором і т. п.

Особлива увага надається вивченню українського скоропису. Для лекцій і практичних занять на цю тему використовуються друковані праці українських палеографів кінця XIX — початку XX ст. (зокрема А.Н.Каманин. Палеографічний збірник. Матеріали по історії южнорусского письма в XV-XVIII в. К., 1899), а також численні перезнімання зразків українського скоропису. Дається скорочений курс історії розвитку скоропису в Україні.

Спеціальна лекція присвячена місцю скоропису в культурі українського бароко, стилістичній, просторовій цілісності всієї культури XVII-XVIII століть в Україні.

На основі вивчення і копіювання зразків скоропису складаються таблиці: варіанти написання окремих літер, вертикальних лігатур; варіанти написання окремих слів з використанням зв'язного написання літер. Проводяться практичні заняття по використанню прийомів скоропису при проектуванні сучасних надписів: логотипів, журналних і газетних заголовків, елементів книжкового оформлення.

Подальша історія українського шрифту розглядається на III курсі (книжковий шрифт XIX ст., шрифти типу "Модерн", творчість Г.Нарбута і його вплив на розвиток графіки українських шрифтів, шрифти 20-30-х років — конструктивізм).

Щоб навчитись проектувати сучасні українські шрифти і оформляти сучасні українські книги, необхідно, вивчивши всю історію шрифту в Україні, виділити і пересмислити ті національні особливості графіки, які відзначали його протягом віків. Треба вчитись тво-

рчо використовувати здобутки покоління невідомих майстрів цієї справи. Сучасний український шрифт повинен вирізнятися не лише історичними ремінісценціями, а й сучасним національним звучанням.

М.Ф. Титов,

старший викладач кафедри техніки живопису та реставрації УАМ

Копіювання як засіб вивчення і збереження традицій та мови образотворчого мистецтва

Копіювання як планова навчальна дисципліна викладається в Українській академії мистецтва студентам III курсу живописного факультету, студентам III-V курсів реставраційного відділення і є складовою частиною дипломної роботи.

Основною метою навчального курсу копіювання є не тільки оволодіння технікою та технологією живопису, а й глибоке осмислення й збереження традицій і мови образотворчого мистецтва.

В процесі засвоєння цього курсу студенти знайомляться з технікою і технологією темперного та олійного живопису, зокрема фламандської та італійської манери живопису, котра базується на тришаровому методі — підмалювок, прописки, лесировка.

Оволодівши технікою і технологією копіювання, студенти виконують копії музейних робіт, створених різними школами, за різноманітною технікою та авторською манерою, що, в свою чергу, потребує не тільки теоретичних знань з курсу копіювання, а й практичних навичок. На реставраційному відділенні копіювання дає також змогу студентам виконати

реставрацію, враховуючи авторську техніку написання картини.

Копіювання як один із засобів вивчення студентами техніки й технології живопису, пізнання та збереження традицій і мови образотворчого мистецтва, його характерних ознак передбачає насамперед глибоке оволодіння методикою виконання живописного твору, уміння передати засвоєними техніко-технологічними засобами його найсуттєвіше, найприкметніше.

Вивчення традицій образотворчого мистецтва допомагає краще відчувати і визначити художню цінність твору. Тому дуже важливими для студентів Української академії мистецтва є глибокий аналіз, осмислення, збереження та подальший розвиток характерних традицій українського образотворчого мистецтва, що, у свою чергу, забезпечить збереження та збагачення виражальних засобів мови образотворчого мистецтва, мови, що являє собою єдність форми і змісту в поетичному відображенні та емоційно-естетичному сприйманні дійсності.